

The background of the cover is a photograph of rows of red theater seats, viewed from an elevated angle, receding into the distance. The seats are arranged in a curved pattern, creating a strong sense of perspective. The lighting is dramatic, with the seats in the foreground being more brightly lit than those further back.

ABSURDITY VYSOKÝCH ŠKOL A INTELIGENCIE NA SLOVENSKU

**Z VYVOJA
EUROPSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL,
VEDY A INTELIGENCIE**

**Ján
Dudáš**

ABSURDITY VYSOKÝCH ŠKÔL
A INTELIGENCIE NA SLOVENSKU

Z VÝVOJA EURÓPSKÝCH VYSOKÝCH ŠKÔL, VEDY A INTELIGENCIE

Copyright © Ján Dudáš 2011
Cover design © DB 2011
e-mail: vsst@stonline.sk
<http://www.vsst.sk>

Knihu si môžete objednať na e-mailovej adrese: vsst@stonline.sk

Zodpovedná redaktorka Mgr. Božena Rolková
Obálka DB
Sadzba a tlač ETERNA Press
Vydanie prvé
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-456-0

ABSURDITY VYSOKÝCH ŠKÔL A INTELIGENCIE NA SLOVENSKU

**Z VÝVOJA
EURÓPSKÝCH VYSOKÝCH ŠKÔL,
VEDY A INTELIGENCIE**

Venujem synovi Jánovi
a jeho tiež klamanej generácii

Obsah

PREDSLOV	9
1. ÚVOD	11
2. ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ V RANÝCH EURÓPSKYCH CIVILIZÁCIÁCH.....	19
2.1. ÚVOD	19
2.2. Z POČIATKOV BIOLOGICKÉHO A KULTÚRNEHO VÝVOJA LUDSTVA	19
2.2.1. Vznik a rozšírenie <i>Homo sapiens</i>	19
2.2.2. Začiatky kultúrnej revolúcie.	24
2.2.3. Vznik inteligencie ako spoločenskej vrstvy a vznik školstva.	26
2.3. VZDELANOSŤ A ŠKOLSTVO V GRÉCKU	30
2.3.1. Počiatky kultúrneho pohybu Grékov	30
2.3.2. Grécke vzopnutie.	31
2.3.3. Helenistické Grécko	35
2.4. VZDELANOSŤ A ŠKOLSTVO V RÍMSKEJ RÍŠI	38
2.4.1. Z histórie Rímskej ríše	38
2.4.2. Vzdelanosť a školstvo v Rímskej ríši.	41
2.5. ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ V BYZANTSKEJ RÍŠI	44
2.5.1. Vznik Byzantskej ríše	44
2.5.2. Byzantský vzdelávací systém	46
2.5.3. Cirkevné vzdelávanie	47
2.5.4. Macedónska renesancia	49
2.5.5. Školstvo a vzdelanosť po náboženskej schizme	50
2.6. ARABSKÁ VZDELANOSŤ A ŠKOLSTVO	52
2.6.1. Vznik islamu	52
2.6.2. Expanzia islamu	53
2.6.3. Školstvo a veda v Andalúzii	55
2.6.4. Školstvo a veda v ostatnom arabskom svete	57
2.7. ZÁVER.	60
3. ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ V ZÁPADNEJ EURÓPE OD PÁDU RÍMSKEJ RÍŠE PO SÚČASNOSŤ	63
3.1. ÚVOD	63
3.2. VÝVOJ V ZÁPADNEJ EURÓPE PO PÁDE RÍMSKEJ RÍŠE.	63
3.2.1. Z vývoja v ranom stredoveku v západnej Európe – karcinómy stredoveku	63
3.2.2. Vývoj v západnej Európe od renesancie	67
3.2.3. Vzdelávanie v západnej Európe v stredoveku	70
3.2.4. Vznik univerzít v stredovekej západnej Európe	72
3.2.5. Vývoj techniky a začiatky priemyslu.	76
3.2.6. Vzdelanosť a školstvo od renesancie, vznik akadémií.	77

3.2.7.	Vznik sekulárnych univerzít	83
3.2.8.	Vzkriesená idea univerzity	86
3.2.9.	Nová idea univerzity	91
3.2.10.	Bolonská deforma univerzitného vzdelávania	95
3.2.11.	Vzdelanostná spoločnosť verzus dezinformačná spoločnosť	98
3.2.12.	Digitálne vzdelávanie	102
3.2.13.	Z vývoja vedy	105
3.2.14.	Z vývoja techniky po začiatku vedeckej revolúcie, priemyselnej revolúcie	113
3.3.	ZÁVER.	120

4. ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ NA ÚZEMÍ SLOVENSKA OD STREDOVEKU PO SÚČASNOSŤ.....123

4.1.	ÚVOD	123
4.2.	ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ NA ÚZEMÍ SLOVENSKA OD STREDOVEKU PO VZNIK Č-SR	123
4.2.1.	O etnogenéze Slovákov a Slovanov	123
4.2.2.	Veľkomoravská ríša a Veľkomoravská (Devínska) univerzita	127
4.2.3.	Z vývoja Slovenska po páde Veľkomoravskej ríše	131
4.2.4.	Strediská vzdelávania na Slovensku po páde Veľkomoravskej ríše.	134
4.2.5.	Vznik ďalších univerzít na území Slovenska	137
4.2.6.	Školstvo na Slovensku po roku 1700	140
4.2.7.	Vývoj učených spoločností na Slovensku.	145
4.2.8.	Literárna tvorba na území Slovenska po zavedení kníhtlače	146
4.2.9.	Judaisti na Slovensku	149
4.3.	VZDELANOSŤ A VYSOKÉ ŠKOLY NA SLOVENSKU V ROKOCH 1918 – 1948	157
4.3.1.	Vývoj školstva a vzdelanosti v rokoch 1918 – 1938	157
4.3.2.	Rozvoj školstva a vedy v I. Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945.	162
4.3.3.	Vývoj školstva v rokoch 1945 – 1948	166
4.3.4.	Ideová rozpoltenosť slovenskej inteligencie	169
4.4.	ŠKOLSTVO V OBDOBÍ KOMUNISTICKEJ DIKTATÚRY V ROKOCH 1948 – 1989	169
4.4.1.	Sovietsky zväz náš vzor	169
4.4.2.	Vývoj a deformácie vysokého školstva v rokoch 1948 – 1980	173
4.4.3.	Vývoj a deformácie vysokého školstva po vysokoškolskej reforme v roku 1980	179
4.4.4.	Vývoj a deformácie základného a stredného školstva v rokoch 1948 – 1989	183
4.4.5.	O vede a výskume na vysokých školách v rokoch 1948 – 1980	186
4.5.	ABSURDITY ŠKOLSTVA PO POLITICKEJ ZMENE V ROKU 1989 – KULTÚRNA DEGRADÁCIA ŠKOLSTVA.	190
4.5.1.	Začiatky kultúrnej degradácie vysokých škôl po politickej zmene v roku 1989.	190
4.5.2.	Pokusy o nápravu deformovaného stavu.	193
4.5.3.	Nový legislatívny rámec pre činnosť vysokých škôl	196
4.5.4.	Dôsledky novej legislatívy v praxi	202
4.5.5.	Niektoré zmeny v organizácii výučby	203
4.5.6.	Novelizácie vysokoškolskej legislatívy – rozchod s ideou univerzity	204
4.5.7.	Pokles úrovne základného a stredného školstva	206
4.5.8.	Pokles úrovne vedomostí a morálky vysokoškolských študentov	211

4.5.9.	Profesori podvodníci – masová výroba neopredátorov a pseudopredátorov. . . .	214
4.5.10.	Absurdity akademických orgánov a funkcionárov.	222
4.5.11.	Devalvácia univerzít – kultúrna sebadegradácia.	226
4.5.12.	Súkromné verzum štátne školy.	235
4.5.13.	O vedeckej a výskumnej činnosti.	236
4.5.14.	Financie a odmeňovanie.	240
4.5.15.	Absolventi vysokých škôl verzum prax.	246
4.5.16.	Problémy kvality vysokých škôl v štátoch Vyšehradskej štvorky.	248
4.5.17.	Dirigenti svetovej politiky vzdelávania.	250
4.6.	ABSURDITY VYSOKÉHO ŠKOLSTVA NA VÝCHODNOM SLOVENSKU	252
4.6.1.	Špecifiká vývoja východného Slovenska.	252
4.6.2.	Rusínska problematika východného Slovenska.	260
4.6.3.	Neopredatori, pseudopredatori a študenti ako podvodníci.	263
4.6.4.	Absurdity akademických orgánov a funkcionárov.	269
4.7.	ZÁVER.	279
5.	INTELIGENCIA V OBLASTI PRÁVA.....	285
5.1.	ÚVOD	285
5.2.	PRÁVO V SPOLOČNOSTI	285
5.3.	ATRIBÚTY PRÁVNEHO ŠTÁTU	290
5.4.	O TVORBE ZÁKONOV ZÁKONODARNOU A VÝKONNOU MOCOU	292
5.5.	DODRŽIAVANIE ZÁKONOV SÚDNOU I VÝKONNOU MOCOU.	296
5.6.	ZÁVER – VÝCHODISKÁ Z KRÍZOVÉHO STAVU PRÁVA.	302
6.	SÚVISLOSTI PROBLEMATIKY ŠKOLSTVA SO STAVOM SPOLOČNOSTI, SPOLOČNOSŤ NESÚMERITEĽNOSTI A MOŽNÉ VÝCHODISKÁ Z KRÍZOVÉHO STAVU	306
6.1.	ÚVOD	306
6.2.	SÚVISLOSTI INTERNÉ	306
6.3.	DEFORMNÉ A DEFORMUJÚCE MÉDIÁ	324
6.4.	SÚVISLOSTI EXTERNÉ.	330
6.5.	ZÁVER.	341
7.	ZÁVER.....	346
LITERATÚRA.....		353

PREDSLOV

Na začiatok je vhodné uviesť, čo ma viedlo k napísaniu diela s názvom **ABSURDITY VYSOKÝCH ŠKÔL A INTELIGENCIE NA SLOVENSKU – Z VÝVOJA EURÓPSKÝCH VYSOKÝCH ŠKÔL, VEDY A INTELIGENCIE**.

Vo vysokom školstve pracujem od roku 1972 a dôverne poznám jeho úroveň, problémy a absurdity z dôb panovania štátostrany a registrujem ešte väčšie absurdity po politickej zmene v roku 1989. Registrujúc negatívne javy vo vysokom školstve, už dávnejšie skrsla vo mne myšlienka pátrať po ich príčine a súvislosti s vývojom vysokého školstva nielen na Slovensku, ale aj v korelácii s vývojom školstva a vzdelanosti v Európe. A to od raných európskych civilizácií cez stredovek až po dnešok. Nepoznám obdobné súhrnné dielo pojednávajúce o takej širokej problematike v jazykovej oblasti slovenskej, českej, anglickej či nemeckej. Domnievam sa, že výsledky štúdia a odpovede na otázky budú zaujímavé aj pre viacerých čitateľov, obzvlášť učiteľov a študentov vysokých škôl. Rozhovory s mnohými kolegami i študentmi podporili myšlienku napísania takejto štúdie a stimulovali ma pri písaní tohto syntetizujúceho diela kritických reflexií.

Po absolvovaní štúdia na Elektrotechnickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave (dnes FEI STU) som pracovnú kariéru začal študijným pobytom na Ústave fyzikálnej metalurgie Česko-slovenskej akadémie vied (ÚFM ČSAV) v Brne. Množstvo vedeckých pracovníkov tohto ústavu absolvovalo dlhodobé študijné pobyty vo výskumných ústavoch a na vysokých školách ako „za malou mláskou“ tak aj „za veľkou mláskou“, kde mali možnosť „za hlbokého socializmu“ prísť do styku s pracovnou morálkou a hygienou práce na popredných pracoviskách vedy vo vedeckých ústavoch a na univerzitách v týchto krajinách. Výsledkom pobytov bolo nielen ich spoluautorstvo na hodnotných vedeckých karentových publikáciách, ale aj u väčšiny z nich kultivovaná vysoká pracovná morálka a hygiena práce i medziľudské vzťahy na tomto ústave, ktoré boli porovnateľné s obdobnými pracoviskami na Západe.

Česká časť ČSAV bola viacej postihnutá „diagnózou 68“ (okupáciou Česko-Slovenska) ako Slovenská akadémia vied (SAV). Vedecké aspirantúry sa v ústavoch ČSAV určitý čas nepovoľovali ani v prírodných vedách, možnosť aspirantúry v zaujímavej vedeckej problematike, v ktorej výsledky mojej výskumnej činnosti boli prezentované v karentovom časopise a na medzinárodnej vedeckej konferencii, bola neistá. Po trojročnom študijnom pobyte som prišiel pracovať na novovzniknutú Elektrotechnickú fakultu Vysokej školy technickej (VŠT) v Košiciach. Tu som bol prekvapený veľkou rozdielnosťou v pracovnej morálke a hygieny práce v celej vertikále od katedrovej cez fakultnú až po rektorátnu oproti stavu na ÚFM ČSAV. No aj v niektorých ústavoch SAV bola pracovná morálka začiatkom 70. rokov podivná. Na ilustráciu uvediem, že nemeňovaná kolegyňa, absolventka učiteľskej špecializácie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity P. J. Šafárika (UPJŠ) v Košiciach, nastúpila do zamestnania v jednom z nich v Košiciach a jej priamy nadriadený jej v letných mesiacoch vyčítal, že čo robí na pracovisku predpoludním, prečo nejde na kúpalisko. Bol to zrejme prejav „popradskeho poludníka“ (pozri kapitolu 4.6).

Pravidelné pracovné stretávanie pracovníkov katedier rovnakého zamerania z celej Č-SSR a výmena skúseností v oblasti výučby, výskumu a riadenia mi poskytli obraz, že situácia nebola diametrálne odlišná ani na iných vysokých školách v Č-SSR. Bolo to v prvom rade ovplyvnené politikou vedúcej KSC v oblasti vysokých škôl (VŠ), najmä technických VŠ [1]. Základný výskum nebol dominantnou črtou VŠ (výnimky však existovali), bol nasmerovaný do ústavov ČSAV a SAV a VŠ sa takto programovo dostali do druhoradého postavenia. V dôsledku kádrovej politiky KSC sa do riadiacich funkcií dostávali ľudia s nízkou mravnou a odbornou úrovňou. Navyše „...extenzívny rozvoj VŠ charakterizoval v podstate stredoškolský spôsob výučby... Systém zakladania pracovísk podľa osobností (až na výnimky) nebol charakteristický, výsledky práce bo-

li nepodstatné pre obsadzovanie funkcií“ [2]. „Leistungsprinzip“ sa dôsledne ignoroval, potieral ako nepotrebný a to bolo na škodu nielen inteligencie, ale najmä celej spoločnosti. Navyše, konštruktívna kritika a polemika absentovali, boli programovo vylúčené zo života spoločnosti aj zo života vysokých škôl.

Pracovne som navštívil vysoké školy a výskumné ústavy vo viacerých štátoch: Veľká Británia, NSR, bývalá NDR, Maďarsko, Poľsko, bývalý ZSSR, Ukrajina. Popri výskumnej problematike som sa vždy zaujímal aj o pedagogické otázky a tak som mal možnosť porovnávať situáciu a úroveň našich VŠ pracovísk s obdobnými v zahraničí.

Po politickej zmene v roku 1989 sa situácia v Č-SFR podstatne zmenila. Ako dlhoročný pracovník vysokej školy na východnom Slovensku som registroval dejúce sa absurdity na vysokých školách nielen na východe Slovenska, ale aj na celom Slovensku, ba i v okolitých štátoch najmä štátoch V4. Stav vysokého školstva som odzrkadlil v štúdiu *ABSURDITY VYSOKÝCH ŠKÔL NA SLOVENSKU – POKLES ÚROVNE INTELIGENCIE*. V tejto štúdiu sa pozornosť venovala absurditám vysokého školstva na Slovensku najmä v období panovania KSČ. Pracovník z inej vysokej školy (Doc. MUDr. DrSc., LF UPJŠ, Košice) po pozornom prečítaní ma prekvapil otázkou „*A nechcete to vydať ako knihu?*“ To som nezamýšľal, no nasadil mi „chrobáka do hlavy“. Kvitovanie tejto štúdie viacerými pracovníkmi VŠ – napríklad docentka z odboru filozofie (Doc. PhDr. CSc.) skonštatovala: „*To by si mal každý na vysokej škole povinne prečítať*“, respektíve kolegom: „*Je tam veľa nového, poučného, je to užitočná štúdia*“ (Ing. Ph.D.), – ma podnietilo publikovať túto štúdiu a pracovať na jej rozšírení. Keďže sa skončením panovania štátostrany absurdity neskončili, ba naopak, prehĺbili sa a rozšírili, považoval som za účelné štúdiu rozšíriť aj o toto obdobie.

Uvedená štúdia vyšla v cenzurovanej podobe na pokračovanie v Kultúre [3]. Hoci podtitulok tohto periodika znel: *Časopis závislý od etiky*, na moje počudovanie štúdiu šéfredaktor cenzuroval a ideologicky upravil bez vedomia a súhlasu autora. Sedem odstavcov bolo vypustených a deväť skrátených. Išlo o odstavce, ktoré prezentovali kritický pohľad na úroveň kléru (oboch majoritných cirkví na Slovensku). Navyše štúdia bola ideologicky upravená v zmysle ideológie vatikánskej cirkvi (katolíckej) – termín *protireformácia* nahradil neadekvátny termín *rekatolizácia*. Na otázku o dôvode tejto totalitnej praktiky šéfredaktor odpovedal: „... *aby štúdia bola čitateľná pre širšiu verejnosť*“. Na môj návrh spresnenia podtitulku na *Časopis závislý od etiky vatikánskeho kléru* nereagoval. Podľa nemenovaného vzdelanca osoba tohto šéfredaktora je typickým príkladom „červeno – čierneho“ prechodu po zmene v roku 1989. V plnom znení štúdia vyšla v Slovenských pohľadoch [4]. Cenzurovanú verziu štúdie prevzatú z Kultúry skráteno preložila Dr. Beata Blehová, pracovníčka *Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Sankt Pölten, Austria* a publikovaná bola v zborníku vydanom v NSR [5].

Keďže školstvo a veda sú súčasťou kultúry, predkladaná kniha je pokusom stručne prezentovať počiatky kultúrneho, ale aj biologického vývinu ľudstva, vzniku inteligencie ako spoločenskej vrstvy, vzniku a vývinu školstva v civilizáciách Grécka, Rímskej ríše, Byzantskej ríše a arabského sveta. Arabská civilizácia najmä v arabizovanej časti Španielska sprostredkovala Európe výsledky vedy, vzdelanosti a školstva z gréckej antiky a sama prispela do ich rozvoja. O vzdelanosti a univerzitách v Byzancii nám bolo veľa cielavedome zatajeného, keďže história po vzniku Č-SR sa prezentovala pragocentristickým pohľadom s akcentom deformovaného vatikánsko – nemeckého pohľadu, neskôršie po roku 1948 pragomarxistickým pohľadom a v oboch prípadoch bola upravená judaistickým filtrom. V ďalšom sa pozornosť venuje vývoju školstva v Európe od stredoveku po súčasnosť a tiež vývoju školstva a vzdelanosti na území Slovenska od stredoveku po súčasnosť. Predposledná kapitola je venovaná inteligencii v oblasti práva. Posledná kapitola si všima súvislosť absurdít školstva so stavom spoločnosti, snaží sa odhaliť súčasných hýbatelov diania vo svete, ako aj načrtnúť možné východiská z krízového stavu školstva a spoločnosti.

Som zaviazaný vďakou pánovi Tiborovi Korečkovi, „východniarskemu Hrebendovi“, za promptný dovoz kníh zo slovenských a českých kníhkupectiev a antikvariátov a za poskytnutie niektorých hodnotných kníh.

ÚVOD

Motto :

*Kvalita inteligencie, vrátane morálky, z čias štúrovcov,
prežíva len tu a tam ako dávny relikv u nemnohých jednotlivcov.*

Neinformovaný človek by mohol nadobudnúť dojem, že až na malé výnimky je to s etikou, morálkou, odbornosťou a vedou na vysokých školách v poriadku. Nuž, je to naozaj tak?

Svojho času zodpovedný redaktor HALO TU (časopis Technickej univerzity v Košiciach) uverejnil „provokačný“ článok na zamyslenie s názvom *Zakríknutá elita?* [6]. Poukázal na absenciu článkov v HALO TU, reagujúcich na vážne spoločenské témy: „*Viacere univerzitné časopisy sú pre pracovníkov daných škôl vítanou arénou, do ktorej vstupujú s vlastnými predstavami o riešení problémov, alebo tým najlepším miestom na nastolenie novej závažnej témy. Odtiaľ je už iba krôčik k širšej prezentácii aj v iných médiách.* Písal o absencii polemických článkov v HALO TU: „...*na prstoch jednej ruky by som ich spočítal – o témach morálky, etiky hoci len vysokoškolskej práce ani nehovoriac*“ a oprávnenne sa pýtal, „*či žijeme v inom svete veľmi vzdialenom od našej každodennej reality, alebo...*“ Podľa neho by elita mala byť tvorcom či strážcom procesov, odohrávajúcich sa v spoločnosti: „*Veď kto iný, ak nie elita spoločnosti, do ktorej bezpochyby patria aj erudovaní a spoločensky stále vysoko akceptovaní reprezentanti vysokoškolskej komunity, má právo, ale aj občiansku povinnosť kriticky analyzovať javy a vyjadrovať sa k nim. Hoci aj v rozpore s prevládajúcimi názormi, prevládajúcimi tendenciami*“.

V súvislosti s uvedenými názormi je účelná otázka, či je potrebné kritické reflektovanie stavu školstva vrátane vysokých škôl. Táto problematika si určite zaslúži byť reflektovaná a to z viacerých dôvodov. No najmä a predovšetkým z hľadiska hygieny duševnej práce. Ak urobíme analógiu so zobrazením vzhľadu našej telesnej schránky, tak tam túto úlohu má zrkadlo. Ako by sme vyzerali nepozrúc sa doň? Mnohokrát strapatí, špinaví, neupravení, podobali by sme sa skôr prvotnopospolnému necivilizovanému človeku z pralesa. Pre koho by bol takýto stav telesnej schránky prospešný, lákavý a príťažlivý?

A som presvedčený, že aj v duševnej oblasti ako jednotlivca tak aj kolektívov, ba i celej spoločnosti, je potrebné obdobné zrkadlo. Pre spoznanie chýb, omylov či cieľavedomých absurdít. A na základe ich spoznania potom nastaviť korektívy jednania s cieľom takého jednania a riešenia, ktoré je prospešné a užitočné nielen pre jednotlivcov, ale najmä pre celú spoločnosť. Tak ako zrkadlo nám pomáha riešiť problémy s hygienou a vzhľadom našej telesnej schránky, podobnú funkciu v duševnej oblasti predstavujú kritické články a polemika. V tomto zmysle má kritika a polemika nezastupiteľné miesto. Veď bez kritiky niet pohybu a zmeny, vzostupu k vyššej kvalite. Bez permenantnej kritiky za všetko stojí, nehýbe sa, opakuje sa, hnije a rozkladá sa. Obe reflexie sa v prevažujúcom počte prípadov stále považujú skôr za osobné útoky, než za vecné odzrkadlenie negatív a pozitív jednotlivcov a kolektívov. Odlišný odborný alebo iný názor u nás často prerastá v osobnú nevraživosť až nepriateľstvo. **Prevažuje pudovo – inštinktívny prístup.** Tak je to v celej spoločnosti, tak je to aj na vysokých školách. **Pritom treba zdôrazniť, že ekvivalentné kategórie pre diskusiu a hľadanie pravdy, cesty a nápravy sú len argument proti argumentu a fakt proti fakt.** Absencia takýchto článkov nie je len záležitosťou uvedeného periodika. Je príznačná pre médiá najmä tlačové i elektronické v celej SR, ba navyše vyskytla sa aj podpora porušovania legislatívy, etiky a hygieny práce napríklad verejnoprávnou televíziou STV-1 v 90.

rokoch v prípade docenta, rektora VŠE v Bratislave, ktorý sa uchádzal o profesúru, pričom nesplňal kritériá inaugurácie svojej školy. A stal sa profesorom. **Spoločnosť na Slovensku – a to ani komunita na VŠ – ešte nedospela do stavu akceptovania kritiky a polemiky ako pracovných nástrojov.**

No táto samozrejmosť nie je samozrejmá mnohým a bohužiaľ i riadiacim pracovníkom, ktorí kritiku, ak sa dotýka prejavov ich osoby, berú osobne, ako nemiestnu, ako urážky a podobne. A to nehovorím o polemike ako serióznom nástroji, udúšanej minimálne 40 rokov panovania štátostrany a na počudovanie aj po 20 rokoch po zmene stále udusenej. **Je zrejmé, že inteligencia je hlavou národa. A úlohou inteligencie je okrem iného zachovávať si schopnosť sebareflexie a byť tým potrebným korektívom spoločnosti. V tom je inteligencia nezastupiteľná.**

Osobne ma tiež prekvapuje a udivuje absencia takýchto článkov. Nesúvisí to s nedostatkom osobnosti? A navyše s nedostatkom intelektuálov na vysokých školách? No je aj sčasti pochopiteľná, keďže vysoké školy v období panovania štátostrany neboli miestami otvorenej a principiálnej diskusie a zrejme súvisí ako s letargiou VŠ pracovníkov, tak aj s ich obavami či strachom zo sankcií niektorých riadiacich funkcionárov úradníckeho typu po politickej zmene v roku 1989. Existenciu strachu na VŠ ilustruje napríklad vyjadrenie jednej z negatívne dotknutých osôb: „... keď som kriticky poukazovala na nedostatky, dotýkajúce sa aj vedúceho katedry, on namiesto nápravy mi dal minimálne alebo žiadne odmeny“ (odborná asistentka na TU Košice).

Absurdné javy súvisia s celkovou situáciou vo vysokom školstve. Zrkadlo jej nastavil prof. RN-Dr. Jozef Gruska, DrSc., vedec – informatik svetového mena, zakladateľ a priekopník informatiky v ČSSR, ktorý viac ako 12 rokov pôsobil na popredných univerzitách v Európe, Spojených štátoch amerických (SŠA), Ázii i Afrike, autor vyše 130 vedeckých prác uverejnených prevažne v zahraničí, vedeckých monografií z problematiky kvantových počítačov, vydaných v popredných svetových nakladateľstvách v SŠA a vo Veľkej Británii, s viac ako 700 citáciami v *Science Citation Index (SCI)* [7]. Podľa neho [8] „**Hlavné príčiny súčasného stavu akademickej komunity sú vnútorné. Prvou je skoro devastujúca strata akademických, etických aj iných hodnôt. Bol som zvolený, prestali pre mňa platiť normy – to je morálka doby. A tak nie div, že miestami sa dejú veci, ktoré sa nediali ani v päťdesiatych rokoch. Druhou je výrazný pokles kvality vedenia a kvality vôbec. Boli snahy, izolované, o silné presadzovanie kvality. Postupne sa však, ako prirodzený dôsledok prijatých pravidiel hry, začína silne formovať priemernosť, stručne povedané druhá trieda, a to, bez ohľadu na stranícku, ideologickú, národnostnú a náboženskú príslušnosť. S filozofiou nám to stačí, a komu sa nepáči, nech ide preč. Treťou je strata pána... Akoby nebol nik, kto by mal záujem a mohol brániť záujmy akademickej komunity. Ostali len lokálne záujmy. Ústavov, pracovísk a jednotlivcov. Veda aj školstvo majú ešte svojich prorokov, kazateľov, don Quijotov a matky Terezy, ale to je dnes málo... čo sa u nás dialo a deje, je v značnej miere spôsobené nie nejakými špecifickými slovenskými vlastnosťami. Ale tragickou skutočnosťou, že po roku 1989 sa na čelo dostala nešťastná a nekompetentná skupina ľudí, ktorí narobili veľmi veľa zla, postupne sa zabetónovali a obklopili podobnými, a dôsledky toho sa ešte dlho budú pociťovať... Odstupujúce politické garnitúry sa snažili zabetónovať obsadením akademických postov... o vedeckej pravde sa nehlasuje. Je známe, ako ľahko je manipulovať hlasovanie, voľby a podobne. Malá skupina ľudí bez zábran ľahko dokáže zmanipulovať aj veľký kolektív... za každú cenu získať moc, odstrániť schopných a nepohodlných a obklopiť sa svojimi – a je to nepriestrelné... A konečne – nie voľby, ale vymenovanie nadriadeným orgánom, ale po dôkladnej a dôvernej debatae so všetkými hlavnými a dôležitými členmi kolektívu. Formálne vypísanie konkurzu nič nerieši...“ (zvýraznil J. D.).**

Absurdity súvisia najmä s tým, že podľa mojich skúseností Česko i Slovensko bolo a stále sa nachádza pred hranicou kultúrno – civilizačného zlomu. Z jeho jednej strany sú spôsoby pretrvávajúce zo zaniknutej césaropapskej Byzancie – východu a z druhej strany hranice prevládajú demokratické princípy v západnej Európe. Sociológ Paul Hollander z Centra pre štúdium Ruska a Euroázie v SŠA v predslove ku knihe [9, s.14] charakterizoval **byzantské črty v období existencie Byzancie takto: prílišná centralizácia, zbožňovanie vladárovej osoby, úplatnosť, zbabelosť, zradnosť, nízkosť.** A pre oblasti východnejšie od Byzancie, teda v Ázii, uviedol ázijské tradície

a zvyky, ku ktorým patrili: *bezprávie, kult sily, násilia, despotickej vlády, pohrdanie jednotlivcom a ľudskými právami*.

Existenciu kultúrno-civilizačného zlomu vyslovili nezávisle iné osobnosti. Napríklad vedúci Ústavu slavistiky Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, literárny historik, teoretik a komparatista prof. Ivo Pospíšil uviedol: „*Rozdelenie na Východ a Západ existuje doteraz, nehľadiac na oficiálne deklarácie. To vie každý, kto sa stýka nie iba s konferenčnými hosťami, ale aj s ľuďmi na ulici – my sme „východniari“ a z toho hľadiska leží Praha aj Cheb na východe a Helsinki na západe – to nikomu nevysvetlíte*“ [10]. Biochemik prof. Ladislav Kováč (za jeho pôsobenia vo funkcii ministra školstva SR v prvej polovici roka 1990 bol prijatý nový liberálny vysokoškolský zákon, ktorý spustil degradáciu vysokých škôl), tvrdil [11]: „*Stredom slovenského spoločenstva prechádza kultúrny tektonický zlom. Na jednej strane zlomu sú komponenty kultúry skôr východného, byzantského, autoritatívneho typu*“.

V tejto knihe kritických reflexií sa chcem podeliť s čitateľmi so svojimi postrehmi z oblasti školstva, najmä vysokého školstva ako na Slovensku tak aj v širších geografických súvislostiach a vo väčšom časovom intervale, pretože oba faktory sú determinujúce pre túto oblasť. V názve načrtnutá problematika v oblasti vysokého školstva súvisí so stavom, v akom sa školstvo na Slovensku nachádza a táto problematika je v korelácii so stavom spoločnosti v SR. Pritom na východe Slovenska sa dajú vypozerovať určité „zvláštnosti“, ktoré inde nemajú obdobu. Kniha si nekladie za cieľ vyčerpávať problematiku v celej šírke a hĺbke negatívnych javov, no má ambíciu prezentovať kategórie ťažiskových problémov.

Nízka kultúrna i vedomostná úroveň veľkej časti dnešnej slovenskej inteligencie ostro kontrastuje s úrovňou štúrovskej inteligencie, zrejme najvyspelejšej časti slovenskej inteligencie, ktorá študovala na saských univerzitách. Po návrate na Slovensko tvrdo pracovala na kultúrnom a vedomostnom pozdvihnutí svojho národa v krutej rasistickej a šovinistickej maďarizácii, v ťažkých existenčných podmienkach a v prenasledovaní. Bola to počtom malá skupina intelektuálov, ktorá vyvinula veľkú kultúrnu a osvetovú aktivitu spojenú s obrovským úsilím na záchranu národného života sociálne, kultúrne i národnostne utláčaných Slovákov v rasistickom a po každej stránke zaostalom Uhorsku. Táto skupina sa zaslúžila o národné prebudenie a obrodenie slovenskej spoločnosti a o jej ďalší rozvoj. Štúrovci okrem iného vysoko vyzdvihli myšlienku demokracie a demokracie a to i za cenu najvyšších osobných obetí. Tejto inteligencii možno vyčítať len to, že nás „zbavila“ uhorských dejín, do ktorých Slováci prispeli významnou mierou, napríklad rozvoj vzdelanosti sa až do 18. storočia koncentroval na území dnešného Slovenska, Uhorsko bolo zhruba 150 rokov scvrknuté na územie Slovenska. Slovensko sa vyznačovalo kultúrnou prevahou v Uhorsku, ktorá mala korene už v 9. storočí.

Kvalita inteligencie z čias štúrovcov, vrátane morálky, prežíva len tu a tam ako dávnny relikv u nemnohých jednotlivcov. V porovnaní s úrovňou štúrovskej inteligencie je stav etiky, morálky súčasnej slovenskej inteligencie na veľmi nízkej úrovni. A takáto inteligencia má byť elitou národa? Určite nie je pozitívna. **K elite patria jednotlivci, ktorí v svojej oblasti dosiahli nadpriemerné výsledky, či už ide o vedu, umenie alebo akúkoľvek inú činnosť.**

Táto bieda etiky je však z dávnejšej minulosti, no zrkadlo jej bolo nastavované zriedkakedy. Na začiatku 20. storočia kritický pohľad na Slovensko a na inteligenciu ako spoločenskú vrstvu zameran jeden z vtedy nesporne najvzdelanejších Slovákov PhDr. et ThDr. Ján Lajčiak, ktorý dosiahol dva doktoráty na zahraničných univerzitách – doktorát zo semitských jazykov na Univerzite v Lipsku v roku 1902 a doktorát z teológie na protestantskej fakulte Sorbony v Paríži v roku 1905. Saské univerzity v 19. storočí predstavovali údajne najvyššiu úroveň vzdelávania v Európe. Nadviazali na *Matku všetkých moderných univerzít – Humboldtovu univerzitu*, založenú učencom a politikom Wilhelmom von Humboldtom v roku 1810 v Berlíne [12]. W. von Humboldt založil *Universitas litterarum*, charakterizovanú spojením výskumu a výučby. Dovtedajšie univerzity v stredovekej Európe zakladal rímsky biskup (pápež) alebo panovník s povolením pápeža, slúžili cirkvi a cirkev ich riadila. **Založením Humboldtovej univerzity sa začalo obdobie vzniku moderných sekulárnych univerzít, ktoré rozvíjali vedecké, technické a poľnohospo-**

dárske poznatky. Boli centrami vzdelanosti, z ktorých sa šírili pokrokové myšlienky. Na saských univerzitách študovali slovenskí národovci štúrovského obdobia.

J. Lajčiak vo svojom diele *Slovensko a kultúra* [13] nastavil zrkadlo slovenskej spoločnosti najmä v druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia. Podľa kritika [14] sústredil v diele komplexný vedecký rozbor jednotlivých stránok slovenského spoločenského života, presnú i objektívnu analýzu sociálnych a hospodárskych pomerov na Slovensku. K charakteru Slovákov uviedol: „...*Jedna naša slabosť je slabosť charakteru až bezcharakternosť. Druhá je falošnosť ... Slovenská povaha je ľahostajnosť*“. Pripomína, že „...*letargia je význačná črta slovenského charakteru*“. Inteligencii vyčítal viaceré nedostatky, napríklad že „...*počas štúdia jej cieľom je len poskladať skúšky a obdržať diplom, je lenivá, málo pracuje ... slovenská inteligencia má veľmi chabé znalosti o najnovšej histórii a kultúrnych pomeroch na Slovensku. Keďže sa tento smutný fakt musí pripísať slovenskej lenivosti, je to sociálny patologický jav*“. Hovoril tiež o „...*vedeckej nevyškolnosti slovenskej inteligencie*“.

Slovenskému kléru ako časti inteligencie (katolíckemu i evanjelickému) vyčítal „...*chudobu vedeckej učnosti ... Teologické inštitúty neposkytujú univerzálnejšie vzdelanie... na rozdiel od Slovenska nemecká teológia je v ozajstnom zmysle národná... na Slovensku je klérus proti každému slobodnejšiemu hnutiu, pričom skostnatený cirkevno-náboženský život je nemalou prekážkou vývoja na Slovensku ... Na Slovensku veľkí duchovia živnej pôdy nemajú, u nás nie na hodnoty ducha a na rýdzosť charakteru sa hľadí ... Génius býva nepovšimnutý ... Často sa do popredia dostávajú piadimužníci*“. Uviedol, že „...*hodnota jednotlivých národov býva meraná intelektuálnou a morálnou. A ak sa Slovensko chce dopracovať nejakého politického života, musí rozhodne nastúpiť na cestu najrigoróznejšej morálky*“.

Vedecký a kritický duch, akým J. Lajčiak nepochybne bol, nemal podporu nielen u vtedajších cirkevno-teologických predstaviteľov pre jeho pokrokové názory, ale ani *Cirkevné listy* nechceli uverejňovať jeho články. Ani národovci z Martinského centra (najmä Vajanský, Škultéty a iní) nechápali, že v Lajčiakovi sa v malých a zatuchnutých slovenských pomeroch objavil bystrý, energický a rozhladený vedec. Napríklad Škultétyho stanovisko „*Pán spisovateľ, tak sa zdá, má pred očami cudzozemske západo – európske merítka...západniarske novoty by nám tu chcel zavádzať. Soplíak, by chcel na univerzitu*“ reprezentovalo jeho obmedzenosť a nerozhladenosť. Alebo Vajanský, ktorý ho za jeho prenikavé kulturologické analýzy neznášalivo odmietol. A ani Slovenská národná strana nechcela prispieť finančne na vydanie jeho citovanej vedeckej knihy, neskôršie tak vysoko hodnotenej. Je príznačné a na škodu celého Slovenska, že takáto výnimočná osobnosť, prinajmenšom zakladateľ našej orientalistiky a sociológie kultúry, sa ocitla v duchovnej i doslova fyzickej izolovanosti ako farár na Brdárke vo Vyšnej Boci [14]. Hodnotitelia týchto osobností (napríklad z nedávneho obdobia [15, 16]) by mali byť objektívni a spravodliví, nemali by uvedené negatívne postoje a javy nedovzdelanosti, zatuchnutosti, provinčnosti a podobne na Slovensku ignorovať, ale mali by na ne kriticky poukázať u kohokoľvek vrátane popredných dejateľov na Slovensku.

Kritické úvahy ...o prekážkach napredovania slovenského národného života sa objavili od doc. PhDr. Antona A. Baníka, CSc. z Filozofickej fakulty SU v Bratislave krátko po 2. svetovej vojne [17]. Podľa neho to boli nasledujúce príčiny: 1) *Konfesionalizmus v zmysle obojstrannej „evanjeliko – katolíckej“ cirkevnej nedôvery, spoločenská uzavretosť a kultúrno-historická žiarlivosť na národné zásluhy*; 2) *Čechoslovakizmus, čiže prílišná, až devótna ústupčivosť Slovákov pred českonacionálnymi názormi a nárokmi, ako aj ustrnulá alebo nesebavedomá závislosť aj od česko-protestantských, aj od česko-katolíckych kultúrnych tradícií*; 3) *Politicismus, čiže bojovná politicko – mocenská zaangažovanosť v záujme osobných výhod aj za cenu morálnych zásad a charakterových hodnôt*. Tieto tri pramene celonárodných akoby dedičných zmätkov a bied mali podľa neho takéto rozkladné následky: 4) *Demoralizácia, pauperizácia a depopulácia jednotlivých členov národnej spoločnosti* a 5) *Denacionalizácia ako výsledok všeobecnej demoralizácie*. A konštatoval: „*Spolu sedem dedičných hriechov slovenského národného života už od stáročí*“.

Kritické poznámky na mentalitu a úroveň slovenskej spoločnosti vyjadril nedávno riaditeľ

Ústavu dejín umenia SAV, v rokoch 1994 – 1999 vedúci Katedry dejín výtvarného umenia Filozofickej fakulty (FiF) UK v Bratislave, prof. PhDr. Ján Bakoš, DrSc. [18]: „Slovensko sa príliš rýchlo stalo priemyselnou krajinou, no **kolektívna mentalita ľudí zostala predindustriálnou, vo svojom jadre agrárnu a feudálnou...** Za hlavné hodnoty sa naďalej pokladali tie, ktoré boli najdôležitejšími v roľnícko-drevorubačskej spoločnosti... **Logickým dôsledkom bolo, že duševná činnosť nikdy nebola uznaná za prácu.** Jediným typom intelektuálnej činnosti uznaným kolektívnou mentalitou je len užitá intelektuálna činnosť (lekár, advokát) na rozdiel od bezprostredne nevyužitelného vedeckého výskumu... Jedinými „intelektuálmi“, ktorých uznáva väčšina obyvateľov, sú zabávači – herci a speváci. Sú dnes jedinými kolektívne uznávanými autoritami“.

Absencia úcty k vede ako náročnej práci prítomná v slovenskej mentalite bola navyše podporená aj komunistickou kultúrou a vednou politikou... ako ideologickým ornamentom... Naďalej zostali dominantné predindustriálne formy identifikácie – náboženské a agrárne... Do dnešných dní dominujú na Slovensku „familiárne“ sociálne zoskupenia, tieto neanonymné kolektívy, „agrárno-feudálne“ štruktúry. Preto sa na Slovensku korupcia pokladá za normálny jav.

„**Schopnosť kolektívne eliminovať výnimočné výkony ako cudzí a ohrozujúci prvok nevyhnutne viedla k neúcte, ba pohrdaniu výnimočnými tvorivými jedincami...** Ku kolektívne prijímanej neúcte k vede prispelo viacej faktorov. **Prirýchlá industrializácia si vynútila aj urýchlované vysokoškolské vzdelanie, ktorého rezultátom bola...** „urýchlovaná“ inteligencia... **Oddeľovanie vysokoškolskej výchovy od vedeckého výskumu sa podpísalo pod diletantstvo nedovzdelanosti povojnových generácií slovenskej inteligencie...** Izolácia od diania vo svete... ešte viac prehĺbili o vedecké a intelektuálne zaostávanie... **Nestranný vonkajší pozorovateľ musí žasnúť nad ľahkomyselnosťou a krátkozrakosťou spoločnosti... Slovensku bez vedy a výchovy k vede hrozí osud banánových republík... Záujem celku sa považuje za abstraktnú frázu.**“ (Zvýraznil J.D.).

Za panovania štátostrany vznikla ešte identifikácia na základe členstva v KSC. Aj tu sa však prejavovala náboženská identifikácia, ktorej vystihnutím bolo vyjadrenie nemenovaného komunistického funkcionára – *my komunisti – evanjelici musíme držať pospolu tak ako držia pospolu komunisti – katolíci*. Vedúcu zložku však tvorili osoby náboženskej orientácie *komunisti – judaisti*. A na východe a juhu Slovenska vznikla ešte jedna identifikácia: *komunisti – Maďari*. Po zmene sa veľká časť komunistov identifikovala s národnou ideou. No a nastal zaujímavý jav, komunisti pozahadzovali stranícke knižky a identifikovali sa prevažne s katolíckym náboženstvom. Komunisti, ktorých organizačná základňa KSC v začiatkoch vládnutia reprezentovala násilie, perzekúcie a vraždy, vošli do lona cirkvi, ktorá už od 4. storočia začala diskriminovať a prenasledovať nekresťanov i kresťanov. Tento prechod, nesporné prevrátenie kabátov, je určite aktuálnou témou pre sociológiu a psychológiu.

Kritické názory Dr. Dr. Lajčiaka, doc. A. A. Baníka a prof. J. Bakoša reflektujú pomery na Slovensku od konca 19. storočia až do začiatku 21. storočia a sú v mnohom zhodné. Nebude to súvisieť s nedostatkom osobností – intelektuálov? A je to tristné, pretože vysoké školy „produkujú“ vedeckú, technickú, poľnohospodársku a humanitnú inteligenciu, ktorá by mala byť hlavným zdrojom ekonomického a spoločenského rozvoja Slovenska.

Príčiny takéhoto stavu, zdedeného z minulosti, sú externé aj interné. Z externých príčin je to najmä existencia Slovenska v rámci Uhorska od konca 10. storočia. V 18. storočí sa Uhorsko stalo cintorínom národov. Tým, že Slováci nemali stáročia vlastnú štátnosť, nemali ekonomickú ani politickú elitu, absentovala národná kapitálotvorná vrstva. S tým súvisel aj zanedbaný vývoj školstva a najmä absencia národného vysokého školstva a tým aj slovenskej vysokoškolskej inteligencie. Navyše, od 18. storočia začala krutá šovinisticko – rasistická maďarizácia a v jej dôsledku odnárodňovanie veľkej časti inteligencie slovenského pôvodu, ktorá volila pohodlný a materiálne výhodný život. Početný stav slovenskej inteligencie bol katastrofálne nízky, napríklad podľa sčítania ľudu v Uhorsku v roku 1910 pracovalo v slovenských župách 20 595 osôb považovaných za vzdelancov (citované podľa [19]). Z nich sa k slovenskej národnosti hlásilo 10 percent (2 715 osôb), k nemeckej päť, ukrajinskej jedno a zvyšok 84 percent k maďarskej. Z tých, čo sa hlásili za Slovákov, bolo 349 farárov a duchovných správcov, 343 učiteľov, 82 advokátov, 79 kaplánov, 66

učiteľiek, 26 lekárov, 23 štátnych úradníkov, 10 profesorov stredných škôl, dvaja redaktori novinári a najviac – až 1 423 – pôrodných babíc. Podľa autora by sme tieto čísla mali mať stále na pamäti a mali by sa učiť v našich školách na jednej úrovni s Ústavou SR.

Po vzniku Č-SR v roku 1918, ktorý znamenal národnú záchranu Slovákov, nastali popri pozitívach spoločného štátu s Čechmi nesporné negatíva politické, ekonomické a kultúrne. Nastalo obdobie českej nadvlády nad Slovenskom. Nastala násilná čechizácia so snahami o asimiláciu slovenského národa. V kontraste s tým bolo uzákonenie príslušnosti k židovskej viere za židovskú národnosť prezidentom Masarykom. Bol to prejav vďaky svojmu údajnému biologickému otcovi, vienskému židovi Redlichovi a svojim židovským podporovateľom? Český historik Josef Kalvoda, pôsobiaci v Amerike ako profesor v Hartforde, Connecticut, SŠA, vo svojom veľmi dôkladne dokumentovanom diele *The Genesis of Czechoslovakia* na základe zistených časových dokumentov však dokázal, že skutočným biologickým otcom Tomáša Masaryka bol finančný barón žid N. Redlich z Viedne [20]. A internetová stránka navyše uviedla [21]: „Česko-Slovensko pod vedením prezidenta Masaryka bylo od svého vzniku jedním z nejoddanějších přívrženců sionismu, židovského národního hnutí. Právě zde se ve 20. létech minulého století konalo několik konferencí sionistického hnutí. Jedním z důvodů, proč volba padla právě na Československo, bylo **bezprecedentní uznání židovské národnosti v ústave z 29. února 1920, díky němuž se Československo stalo první zemí, která přiznala židům právo na vlastní kulturní a národní svébytnost.** Během diplomatické ofenzívy za vznik Československa našel Masaryk loajální spojence mezi vlivnými židovskými vůdci ve Spojených státech, kteří měli dosud v paměti jeho odvážné vystoupení během hilsneriády. Ti obhajovali založení československého státu u prezidenta Wilsona a pomohli získat finance na vybavení české legie na Sibiři“. Č-SR sa teda prejavila absurditou: ako prvý štát na svete zaviedla pojem národnosti pre vyznávačov judaistickej cirkvi.

Český vzdelanec Jan Cholínský charakterizoval 20. storočie v českých dejinách ako storočie manipulácie verejnej mienky, vytvárania propagandistických legiend a zakorenenia mylných myšlienkových stereotypov so sklonom zvažovať vlastné chyby na iných, ktorý sa zrodil pri prvom zániku Česko-Slovenska, keď vtedajší prezident Edvard Beneš vyhlásil, že Západ „nás zradil“, na čo abdikoval a ušiel na Západ. Svojou krátkozrakou orientáciou na vzdialenejšie Francúzsko a ignoranciou najbližších susedov priviedol štát k zániku a zbabelo ušiel v ťažkých chvíľach.

Česká inteligencia bola vedená v tomto protislovenskom smere oboma prezidentmi T. Masarykom i E. Benešom. V oblasti kultúry sa to prejavovalo legislatívnymi pokusmi o čechizáciu slovenčiny, čechofílskou interpretáciou histórie s germánsko-vatikánskym pohľadom a filtrovanej judaistickým filtrom, absenciou dostatočného vysokého školstva v ťažiskových vedných oblastiach, najmä absenciou vysokej školy technickej, absenciou výskumnej sféry a podobne. V oblasti politickej a ekonomickej bolo Slovensko českou kolóniou, došlo k zrušeniu vyše 600 podnikov, nastalo veľké vystaňovalectvo najmä z východného Slovenska. Česi mali stále pocit staršieho brata a tento pocit implantovali vo forme postoja aj do slovenského prostredia. A zamlčovali, čím Slováci prispeli k ich kultúrnemu vývoju. Čeština a národný život sa dostali v dobe pobielohorského temna do beznádejného stavu, šľachta bola ponemenčená, stav národa i jazyka bol zúfalý po troch storočiach panstva Habsburgovcov. Samo Tomášik sa v roku 1834 cestou do Berlína zastavil v Prahe a keď oslovil po česky nejakú Češku, tá mu odpovedala: „*Bei uns jeder anständige Mensch spricht deutsch*“. Čeština bola podľa viacerých odborníkov na vyhynutí. No prišlo české národné obrodenie, jeho otec František Palacký, absolvent evanjelickej školy v Trenčíne a evanjelického lýcea v Bratislave, prišiel v roku 1823 do Prahy. Slováci Čechom v dobe obrodzenia dali veľkých spisovateľov – Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik, a iných vychovali – František Palacký, čiastočne i Josef Dobrovský. Českej kultúre významne pomohli aj iní Slováci. Vavrinec Benedikti z Nedožier (1555 – 1615), profesor na KU, bol autorom prvej gramatiky českého jazyka. Básnik Ján Kollár písal v češtine, v Prahe pôsobili viacerí profesori Karlovej univerzity – lingvisti Pavol J. Šafárik, Pavol Bujnák, Martin Hattala, tiež lekár Ján Jesenius, ktorý urobil v Prahe prvú pitvu.

Schizofréne bolo spojenie *Historické země a Slovensko*. Veď na území Slovenska boli štát-

ne útvary Samova ríša a Veľkomoravská ríša, keď České kráľovstvo ešte neexistovalo. Kresťanstvo vtedy považované za civilizačný faktor – prvý kresťanský chrám bol vysvätený v Nitre v roku 828, tam bolo i prvé biskupstvo už v roku 880 a prvé české biskupstvo pražské vzniklo až po zhruba 100 rokoch. Podľa kritických českých historikov politický čechofilský pragocentrizmus mal permanentné ukotvenie v kotlinovom myslení českej spoločnosti vrátane jej politickej reprezentácie, vedenej a manipulovanej asimilátormi slovenského národa vo funkciách prezidentov. Vierolomným Masarykom (napríklad poprel platnosť Pittsburskej dohody, ktorú sám podpísal) a politickým intrigánom Benešom [22, 23]. Pragocentrizmus profitoval aj s pomocou „pražských“ Slovákov (večný študent Vavro Šrobár – študoval 10 rokov, Milan Hodža a iní), pôsobením českých respektíve pročeských strán na Slovensku, ako aj s krátkozrakosťou a nepoučiteľnosťou Slovenskej ľudovej strany (SLS), s pomocou ktorej sa bez záruk a písomnej dohody s kandidátom na prezidenta stal prezidentom anti-Slovák Edvard Beneš, ktorý ústne dohody so SLS porušil. V krátkom období existencie I. Slovenskej republiky (z vôle nacistického Nemecka, no ako záchrana slovenského národa pred jeho rozdelením medzi fašistické Maďarsko, pronacistické Poľsko na čele s vojenskou plukovníckou chuntou a nacistické Nemecko) popri negatívach spojených so subordináciou Slovenska voči Nemecku a najmä s problematikou judaistov nastal ekonomický, sociálny i kultúrny rozvoj Slovenska, napríklad vzrast reálnej mzdy v rokoch 1939 – 1943, vznik vysokých škôl, výskumných ústavov vrátane SAVU, nastala rozsiahla knižničná tvorba a podobne.

Osud Slovenska po 2. svetovej vojne bol spečatený písomnou dohodou exprezidenta utečenca – exilového E. Beneša so Stalinom v roku 1942 a tým sa nádeje Slovákov na samostatný štát stali nerealizovateľnými. Hoci bolo evidentné, že Česko-Slovensko s pragocentralistickým usporiadaním sa prežilo a Slovensko dokázalo svoju samostatnú existenciu. Navyše bystrické povstanie (tzv. SNP, no v skutočnosti bolo obmedzené len na niektoré okresy stredoslovenského kraja; pracovalo sa na troch rôznych prúdoch povstania a realizoval sa pre Slovensko najškodlivejší variant), iniciované nepotrestanou vraždou nemeckej misie v Martine s následnou okupáciou Slovenska so značnými ľudskými a ohromnými ekonomickými stratami, neposilnilo postavenie Slovenska v obnovenej Č-SR. Ba naopak, bolo oklieštené tzv. pražskými dohodami. A napríklad v oblasti vysokého školstva bol z Prahy tlak na odstránenie profesorov, ktorí začali kariéru v samostatnej Slovenskej republike a tento tlak bol podporený a realizovaný komunistickým poverenikom pre školstvo. Z nariadenia Prahy nastalo veľké „čistenie“ národa od jeho hlavy – pronárodnej inteligencie, ktorej veľká časť emigrovala, značná časť sa ocitla vo väzení a bola perzekvovaná.

Navyše, na Slovensko ako do jedinej krajiny v Európe bol bolševizmus importovaný zo západu a to českou reprezentáciou po februárovom puči v roku 1948. V začiatkoch svojimi perzekúciami, vraždami a podobne navodil atmosféru strachu a viedol k ďalšiemu „čisteniu“ národa od inteligencie, najmä od intelektuálov. Jestvovanie totalitného štátu v rokoch 1948 – 1989 zahatalo demokratický vývin Slovenska a negatívne ovplyvnilo najmä oblasti duševného života, aj keď došlo ku kvantitatívnemu vzrastu vysokých škôl, výskumných ústavov a kultúrnych zariadení, veľkej urýchlenej industrializácii Slovenska, sociálnym istotám a podobne. Ďalšie „čistenie“ spoločnosti nastalo po okupácii Č-SSR vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968.

Koncom roka 1989 došlo k dohode o prevzatí moci v štáte medzi predstaviteľmi Občianskeho fóra (OF) a KSCĽ, čo explicitne vyjadril v česko-slovenskej televízii vedúci delegácie OF: „...dohodl jsem se se soudruhy“. Nebola to teda žiadna revolúcia, žiaden prevrat, bola to jednoducho dohoda, ktorá spustila demokratizačné zmeny. Už zakrátko sa opäť preukázala neschopnosť českého národa žiť so Slovákami ako rovný s rovným (pozri napríklad [23]). Výstižne to ilustrovala „spojovníková vojna“ vo federálnom zhromaždení, ako aj vyjadrenie poslanca FZ a herca Rudolfa Hrušínskeho: „...najednou je tady slyšet nějak moc slovenštiny“. Vedúci predstavitelia OF boli takí nevzdelaní, že nevedeli napríklad ani o existencii tradičnej slovenskej vlajky. A pri rozdelení Č-SFR prejavili politickú vierolomnosť, nevrátili sa k svojej tradičnej bielo-červenej vlajke

pre ČR, ale ponechali si česko-slovenskú bielo-modro-červenú vlajku. Typický český mantinelizmus, známy už od bitky na Moravskom poli v 13. storočí.

Vytvorením 2. Slovenskej republiky nastali v nej podmienky na slobodný rozvoj. No vývoj pokračoval podľa nalinajkovanej schémy zo zahraničia, predovšetkým MMF a SB (pozri napríklad [24]). V oblasti školstva nastal prepád kvality školstva umožnený a usmerňovaný prijatou deravou a nekvalitnou legistívou. Ako v oblasti politiky a ekonomiky nastalo podriadenie sa diktátu svetovej finančnej oligarchie, tak aj v oblasti školstva vývoj usmerňovala degradačná politika finančných centier MMF a SB.

K interným príčinám tohto stavu slovenskej spoločnosti patrí predovšetkým permanentná absencia kvalitnej a početnej inteligencie, hlavne intelektuálov, hospodárska a kultúrno – vedomostná nerozvinutosť v dlhom období vývoja Slovenska a najmä ukotvenie veľkej časti národa i inteligencie v ideológii viery ignorujúcej rešpektíve nepoznajúc racionálne humanistické základy európskej civilizácie, iniciované v helénskom a helenistickom Grécku. Slovenská inteligencia je vo svojom celku nehotová, nezrelá, ba i defektná. Štyridsať rokov totalitného režimu vnútilo spoločnosti špecifický prístup „prirodzeného výberu“: favorizovanie ľudí prispôsobivých a bezzásadových, potláčanie a eliminovanie silných a originálnych osobností, priemer sa stal normou, absencia vlastného názoru spôsobom bezproblémového života, konformnosť zárukou prežitia. Došlo k masovej produkcii „pracujúcej inteligencie“. Liahne inteligencie – vysoké školy – boli zo všetkých kultúrnych inštitúcií negatívnym výberom a čistkami postihnuté najťažšie. Domnievam sa, že jednou zo základných interných príčin krízového vývoja a stavu spoločnosti po zmene v roku 1989 je, že nedošlo k dekomunizácii, vyrovnaniu sa s deformovanými hodnotovými systémami KSČ a jej praktikami.

Ďalšou príčinou môže byť dlhodobá v slovenskom prostredí kultivovaný **sluhovský syndróm**. Už v Uhorsku orientálny charakter maďarského šovinistického nacionalizmu znemožnil kultivovanie demokratických princípov. Demokratickejšie obdobie rokov 1918 – 1938 bolo zrejme krátke, no i v tomto období, ako aj po 2. svetovej vojne bol sluhovský syndróm na Slovensku naďalej implantovaný a utvrďovaný. *Čo šéf povedal, o tom sa nediskutuje* – bolo a je všeobecne akceptované sťa zákon. Napríklad katedrové porady na niektorých katedrách ani dnes ešte nie sú katedrovými poradami, nič podstatné sa tam nerieši, slúžia iba „na prenos informácií zhora“ a prejav vôle vedúceho katedry, sú to len katedrové schôdzky.

Ďalšou príčinou je **strach. Bezohľadný subjektivismus rozhodovania úradníkov v riadiacich funkciách ubíja iniciatívu, spôsobuje letargiu a navyše sa k tomu pridáva aj strach, ale iný, hlbší ako v totalite**. Vtedy ak VŠ učiteľ neprotirečil, mohol žiť, nič sa mu nerobilo. No krátko po zmene nastal iný strach. Strach zo subjektívneho rozhodovania „novodobých gubernátorov“. A tento strach bol dovedený temer do krajnosti. Napríklad na jednej VŠ pod hrozbou prepustenia z práce prinútili pracovníkov s pracovným pomerom na dobu neurčitú podpísať zmluvu na dobu určitú – na rozdiel od iných VŠ, kde sa zmena týkala iba doby určitej na pracovnú funkciu. Navyše, najvyšší fakultný úradník – dekan pohrozil zrušením jednej katedry, ktorá bola základom vzniknutej fakulty, ak jej členovia nepodpíšu novú zmluvu. Deravou legislatívou sa sústredila **mocná zbraň v rukách riadiacich pracovníkov – úradníkov**.

Nezanedbateľnou ďalšou príčinou je **neochota najmä osobností vyjadrovať sa k problémom**. Radšej sú ticho. Ako sa vyjadril nemenovaný *de facto* profesor: „...zabralo by to čas a chcem mať pokoj“. Nech sú už príčiny mlčania k reflektovaným absurditám akékoľvek, možno tvrdiť, že **mlčať je zbabelosť**. To je postoj z pohľadu „absolútnej“ morálky.

Názov štátneho útvaru, ktorého súčasťou bolo Slovensko po roku 1918, sa menil. V rokoch 1918 – 1920 to bolo Česko-Slovensko, v rokoch 1920 – 1938 Československo, v rokoch 1938 – 1939 Česko-Slovenská republika, v rokoch 1939 – 1945 Slovenská republika, v rokoch 1945 – 1960 Československá republika, v rokoch 1960 – 1990 Československá socialistická republika, v rokoch 1990 – 1992 Česká a Slovenská federatívna republika a od 1.1. 1993 opäť Slovenská republika. V ďalšom texte v označovaní spoločného štátu budem rešpektovať pôvodný názov so spojovníkom, rešpektujúci faktický stav.

ŠKOLSTVO A VZDELANOSŤ V RANÝCH EURÓPSKYCH CIVILIZÁCIÁCH

2.1. ÚVOD

Školstvo vrátane vysokých škôl i veda sú prejavom kultúry v tom najvšeobecnejšom zmysle slova. V tejto súvislosti sa vynárajú otázky, kedy a kde vznikli prvé prejavy kultúry, prvé civilizácie, prvé naivné predstavy o svete spojené s predstavami o nadprirodzených silách a bytostiach, kedy a kde vznikli inteligencia ako spoločenská vrstva, školstvo, veda, technika a podobne.

Cieľom tejto kapitoly je pokus stručne prezentovať poznatky z počiatkov kultúrneho vývoja civilizácií ako aj predchádzajúceho biologického vývoja – stručne o vzniku, vývoji a rozšírení *Homo sapiens* a jeho prvých kultúrnych prejavoch. Pozornosť je venovaná vývojovým prelomom – prvým artefaktom, neolitickej revolúcii a vzniku prvých mestských civilizácií v údolí úrodných riek v Mezopotámii, Egypte, v povodí Indusu a Žltej rieky. V ďalšom texte sa venuje pozornosť otázkam, aký bol vývoj v raných civilizáciách v Európe, ako sa vyvíjalo školstvo, vzdelanosť, ako súviseli s politickým vývinom v týchto civilizáciách. Počnúc Gréckom, ktoré stále slúži ako paradigma kultúrneho vývoja, pozornosť sa venuje vývoju v Rímskej ríši, v Byzantskej ríši, ako aj vývoju školstva a vzdelanosti v arabskej civilizácii v Európe i v neurópskom priestore.

2.2. Z POČIATKOV BIOLOGICKÉHO A KULTÚRNEHO VÝVOJA LUDSTVA

Motto 1:

The set of genes and cultural loci that define a human being has not changed appreciably during the brief period of cultural evolution. L. Kováč, Science, an essential part of culture, European Molecular Biology Organization Reports, Vol. 7 (2006), p. 128 – 132.

Motto 2:

The epistemic quocient of all cultures, including those that cherish science, is rather low. L. Kováč, Science, an essential part of culture, European Molecular Biology Organization Reports, Vol. 7 (2006), p. 128 – 132.

2.2.1. VZNIK A ROZŠÍRENIE *HOMO SAPIENS*

Keďže školstvo je súčasť kultúry v tom najvšeobecnejšom zmysle slova, je účelné a užitočné stručne uviesť najprv niektoré poznatky z kultúrneho i predchádzajúceho biologického vývoja ľudstva. Kultúrny vývoj ľudstva sa začal, až keď ľudstvo vo svojom biologickom vývoji dosiahlo určitú úroveň, keď biologická evolúcia vybavila ľudský druh kapacitou vytvárať kultúru a tak pretvárať svoje okolie. A vývoj ľudskej kultúry bol umožnený vytváraním artefaktov oboch dru-